

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธธรรมเชิงประสบการณ์

An Analytical Study of Experiential Buddhist Principles

รชต แซ่ตัน

Ratchata Sae-tan

เมธา หริมเทพาธิป*

Metha Harimtepathip

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Graduate School, Suan Sunandha Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: metha.ang@gmail.com*

วันที่รับบทความ (Received): 23 เมษายน 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised): 7 พฤษภาคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted): 11 พฤษภาคม 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดพุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในมิติญาณวิทยา อภิปรัชญา และจริยศาสตร์ 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธธรรมเชิงประสบการณ์กับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และปรัชญาหลังนวยุค และ 3) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้พุทธธรรมผ่านประสบการณ์ตรง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเอกสารจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและตีความเชิงปรัชญาในกรอบของญาณวิทยา อภิปรัชญา และจริยศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า พุทธธรรมเชิงประสบการณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการเข้าถึงสภาวะธรรมผ่านประสบการณ์ตรงของบุคคล โดยอาศัยการสังเกตตนเอง การไตร่ตรองสะท้อนคิด และการปฏิบัติจริง ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจในระดับปัญญาที่ลึกซึ้งกว่าการรับรู้เชิงทฤษฎี ในมิติญาณวิทยา พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มองว่าความรู้เกิดจากการปฏิบัติและการประจักษ์ด้วยตนเอง ในมิติอภิปรัชญา ความจริงถูกมองว่าเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับเหตุปัจจัยและบริบทของการเกิดขึ้น ส่วนในมิติจริยศาสตร์ พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มุ่งพัฒนาการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและเกื้อกูลต่อผู้อื่น นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่าพุทธธรรมเชิงประสบการณ์มีลักษณะเป็นพลวัต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และปรัชญาหลังนวยุคที่มองว่าความจริงมิใช่สิ่งตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การตีความ และบริบทของมนุษย์ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยคือ “EBL Model” (Experiential Buddhist Learning Model) ซึ่งประกอบด้วย 4 กระบวนการสำคัญได้แก่ ประสบการณ์ตรง การสังเกตตนเอง การสะท้อนคิดเชิงปัญญา และการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิบัติ

คำสำคัญ: พุทธธรรมเชิงประสบการณ์, การเรียนรู้เชิงประสบการณ์, ปรัชญาหลังนวยุค, การศึกษาเชิงวิเคราะห์

Abstract

This research aimed to: 1) analyze experiential Buddhist principles in the dimensions of epistemology, metaphysics, and ethics; 2) examine the relationship between experiential Buddhist principles, experiential learning, and postmodern philosophy; and 3) synthesize a conceptual framework concerning Buddhist learning through direct experience. The

study employed a qualitative documentary research methodology using Buddhist scriptures, the Tripitaka, and related academic literature. Data were analyzed through content analysis and philosophical interpretation within epistemological, metaphysical, and ethical frameworks. The findings revealed that experiential Buddhist principles emphasize the realization of truth through direct personal experience, self-observation, reflective contemplation, and practical application, leading to wisdom beyond theoretical understanding. In the epistemological dimension, knowledge is regarded as arising from practice and direct realization. In the metaphysical dimension, truth is viewed as dynamic and dependent upon conditions and contexts. In the ethical dimension, experiential Buddhism promotes balanced living and compassionate coexistence with others. Furthermore, the study found that experiential Buddhist principles are inherently dynamic and correspond with experiential learning theories and postmodern philosophy, which view truth as contextual and interpretative rather than absolute. The research synthesized a new conceptual framework called the “EBL Model” (Experiential Buddhist Learning Model), consisting of four major processes: direct experience, self-observation, reflective wisdom, and practical transformation.

Keywords: Experiential Buddhadhamma; Experiential Learning; Postmodern Philosophy; Analytical Study

บทนำ

โลกสมัยใหม่เป็นโลกที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และวิถีชีวิตของมนุษย์ ส่งผลให้มนุษย์จำนวนมากต้องเผชิญกับความเครียด ความสับสน และวิกฤตทางความหมายของชีวิต แม้มนุษย์จะมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น แต่กลับพบว่าปัญหาด้านจิตใจและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ยังคงเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเรียนรู้ที่เน้นเพียงความรู้เชิงทฤษฎีหรือข้อมูลภายนอกอาจไม่เพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในโลกปัจจุบัน

ในบริบทดังกล่าว แนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ของตนเองผ่านการสะท้อนคิดและการปฏิบัติจริง Kolb (1984) อธิบายว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากวงจรของประสบการณ์ การสะท้อนคิด การสร้างมโนทัศน์ และการทดลองปฏิบัติ ขณะที่ Mezirow (1991) เสนอว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงมุมมองภายในของบุคคลผ่านการไตร่ตรองสะท้อนคิดอย่างลึกซึ้ง แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าความรู้มิได้เกิดจากการจดจำข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการประสบ การตีความ และการเปลี่ยนแปลงภายในของมนุษย์

เมื่อพิจารณาในมิติของพระพุทธศาสนา จะพบว่าพุทธศาสนาเป็นระบบความคิดและการปฏิบัติที่มุ่งเน้นการเข้าถึงความจริงผ่านประสบการณ์ตรงของมนุษย์ มากกว่าการยึดติดกับความรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว หลักธรรมสำคัญ เช่น ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 และมัชฌิมาปฏิปทา ล้วนสะท้อนให้เห็นว่าความเข้าใจที่แท้จริงต้องเกิดจากการปฏิบัติและการประจักษ์ด้วยตนเอง (Rahula, 1974; Gethin, 1998; Harvey, 2013) โดยเฉพาะหลักกาลามสูตรที่ส่งเสริมให้มนุษย์ใช้ปัญญาในการตรวจสอบประสบการณ์ และ

ความเชื่อของตนเอง ไม่เชื่อตามกันมาโดยปราศจากการพิจารณา ซึ่งสะท้อนแนวคิดของพระพุทธศาสนา ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการตระหนักรู้ภายใน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2546) อธิบายว่า พุทธธรรมเป็นระบบแห่งปัญญาที่มุ่งพัฒนา มนุษย์ให้สามารถเข้าถึงความจริงของชีวิตผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้เหตุผล การสังเกต และการปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงการยอมรับตามความเชื่อหรืออำนาจทางสังคม แนวคิดดังกล่าวทำให้พระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็น “พุทธธรรมเชิงประสบการณ์” ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากชีวิตจริงของมนุษย์

ในขณะเดียวกัน แนวคิดทางปรัชญาร่วมสมัย โดยเฉพาะปรัชญาหลังนวยุค (Postmodern Philosophy) ได้เข้ามาตั้งคำถามต่อความรู้แบบสมัยใหม่ที่เชื่อในความจริงสากลและตายตัว Lyotard (1984) เสนอว่าความรู้และความจริงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับบริบท ภาษา และการตีความของมนุษย์ ขณะที่ Foucault (1977) มองว่าความรู้มีความสัมพันธ์กับอำนาจและโครงสร้างทางสังคม แนวคิดเหล่านี้สะท้อน มุมมองที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนาในประเด็นที่ว่า ความจริงมิใช่สิ่งตายตัว แต่เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับเหตุ ปัจจัยและประสบการณ์ของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และ ปรัชญาหลังนวยุคอย่างกว้างขวาง แต่ยังพบว่าการศึกษเกี่ยวกับ “พุทธธรรมเชิงประสบการณ์” ในเชิง วิเคราะห์ทางปรัชญา โดยเฉพาะในมิติญาณวิทยา อภิปรัชญา และจริยศาสตร์ ยังมีอยู่อย่างจำกัด อีกทั้ง ยังขาดการสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงแนวคิดที่เชื่อมโยงระหว่างพุทธธรรม การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และปรัชญาร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธธรรมเชิงประสบการณ์จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนา องค์ความรู้ด้านพุทธปรัชญา การเรียนรู้ และสุขภาวะทางปัญญา โดยเฉพาะในบริบทของสังคมร่วมสมัย ที่มนุษย์ต้องการแนวทางการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างความรู้กับชีวิตจริง นำไปสู่การเข้าใจตนเอง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดพุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในมิติญาณวิทยา อภิปรัชญา และจริยศาสตร์
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธธรรมเชิงประสบการณ์กับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และปรัชญาหลังนวยุค
3. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้พุทธธรรมผ่านประสบการณ์ตรง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธธรรมเชิงประสบการณ์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการวิเคราะห์ เชิงแนวคิด (Conceptual Analysis) เพื่อศึกษาพุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในกรอบแนวคิดทางปรัชญา แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยข้อมูล ปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกและหลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้อง เช่น ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 มัชฌิมาปฏิปทา และกาลามสูตร ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญา การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และปรัชญาหลังนวยุค

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการศึกษาค้นคว้าเอกสารอย่างเป็นระบบ จากนั้นทำการ จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นแนวคิดสำคัญ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

(Content Analysis) ควบคู่กับการตีความเชิงปรัชญา (Philosophical Interpretation) โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ใน 3 มิติ ได้แก่

1. ญาณวิทยา (Epistemology) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของความรู้และกระบวนการเข้าถึงความจริงในพุทธธรรมเชิงประสบการณ์
2. อภิปรัชญา (Metaphysics) เพื่อวิเคราะห์ธรรมชาติของความจริงและการเกิดขึ้นของสภาวะต่างๆ ตามแนวคิดพุทธปรัชญา
3. จริยศาสตร์ (Ethics) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมและการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้แนวทางการตีความเชิงอรรถปริวรรต (Hermeneutics) เพื่อทำความเข้าใจความหมายของพุทธธรรมในบริบทสังคมร่วมสมัย และใช้การไตร่ตรองสะท้อนกลับ (Reflexive Interpretation) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงแนวคิดเกี่ยวกับพุทธธรรมเชิงประสบการณ์

สรุปผลการวิจัย

1. พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในมิติญาณวิทยา ผลการวิเคราะห์ พบว่า พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการเข้าถึงความรู้ผ่านประสบการณ์ตรงมากกว่าการยอมรับความจริงจากอำนาจหรือความเชื่อโดยปราศจากการพิจารณา ทั้งนี้ หลักกาลามสูตรสะท้อนแนวคิดอย่างชัดเจนว่า มนุษย์ควรใช้ปัญญาในการตรวจสอบประสบการณ์และข้อเท็จจริงด้วยตนเองก่อนยอมรับว่าเป็นความจริง

ในมิติญาณวิทยา พระพุทธศาสนามองว่าความรู้ที่แท้จริงมิใช่เพียงความรู้เชิงทฤษฎี แต่เป็น “ปัญญา” ที่เกิดจากการประจักษ์ด้วยตนเองผ่านการปฏิบัติและการตระหนักรู้ภายใน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Rahula (1974) ที่อธิบายว่าพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางที่มุ่งให้มนุษย์เห็นความจริงด้วยตนเอง มากกว่าการเชื่อตามหลักคำสอนโดยปราศจากประสบการณ์ตรง

นอกจากนี้ พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb (1984) ที่มองว่าความรู้เกิดจากวงจรของประสบการณ์ การสะท้อนคิด และการทดลองปฏิบัติ โดยผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ผ่านการเผชิญประสบการณ์ของตนเอง ดังนั้น พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในมิติญาณวิทยาจึงมีลักษณะเป็น “ญาณวิทยาเชิงปฏิบัติ” ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ผ่านการตระหนักรู้ การสังเกต และการประจักษ์ด้วยตนเอง

2. พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในมิติอภิปรัชญา ผลการวิเคราะห์ พบว่า พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มองความจริงในลักษณะของ “ความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย” โดยทุกสภาวะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ตามเงื่อนไขของเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่อย่างเที่ยงแท้ถาวร แนวคิดดังกล่าวสะท้อนผ่านหลักไตรลักษณ์ และปัจจุสมุปบาท ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความจริงมีลักษณะเป็นพลวัตและสัมพันธ์กับบริบทของการเกิดขึ้น แนวคิดนี้สอดคล้องกับปรัชญาหลังนวยุคของ Lyotard (1984) ที่มองว่าความรู้และความจริงมิใช่สิ่งสากลตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับบริบท ภาษา และการตีความของมนุษย์ ขณะเดียวกัน Foucault (1977) มองว่าความจริงมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจและบริบททางสังคม ซึ่งสะท้อนมุมมองที่ใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนาในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ของความจริงกับเงื่อนไขแห่งการเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มิได้ปฏิเสธความจริงโดยสิ้นเชิง แต่เสนอว่ามนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงได้ผ่านการปฏิบัติและการพัฒนาปัญญาภายในตนเอง ความจริงในพุทธศาสนาจึงมิใช่เพียงการตีความเชิงภาษา แต่เป็นความจริงที่สามารถประจักษ์ได้ผ่านประสบการณ์ตรงของมนุษย์

ดังนั้น พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในมิติอภิปรัชญาจึงมีลักษณะเป็น “อภิปรัชญาเชิงพลวัต” ที่มองความจริงว่าเป็นสิ่งสัมพันธ์กับเหตุปัจจัยและประสบการณ์ของมนุษย์

3. พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในมิติจริยศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ พบว่า พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มิได้มุ่งเพียงการสร้างความรู้ แต่ยังมุ่งพัฒนาการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้เกิดความสมดุลและเกื้อกูลต่อผู้อื่น โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ผ่านการตระหนักรู้ภายใน การสะท้อนคิด และการปฏิบัติจริง หลักมัชฌิมาปฏิปทาสะท้อนแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล ไม่สุดโต่งไปในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งพระกัมพล กมฺพโล (สายอาภรณ์) และคณะ (2563) อธิบายว่า มัชฌิมาปฏิปทาเป็นแนวทางที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผลและเกิดความสมดุลทั้งในระดับบุคคลและสังคม นอกจากนี้ พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ยังส่งเสริมการเข้าใจตนเองและผู้อื่นผ่านการตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์ของชีวิต ส่งผลให้เกิดการลดความขัดแย้งและการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่อธิบายว่าพุทธธรรมสามารถช่วยสร้างความเข้าใจและคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ได้ ดังนั้น พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ในมิติจริยศาสตร์จึงมีลักษณะเป็น “จริยศาสตร์แห่งการตระหนักรู้” ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า พุทธธรรมเชิงประสบการณ์เป็นแนวทางการเรียนรู้ที่มีลักษณะสอดคล้องกับทั้งพุทธปรัชญาและแนวคิดการเรียนรู้ร่วมสมัย โดยเฉพาะแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb (1984) และ Mezirow (1991) ที่มองว่าความรู้เกิดจากกระบวนการของประสบการณ์ การสะท้อนคิด และการเปลี่ยนแปลงภายในของมนุษย์ ทั้งนี้ พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มิได้มุ่งเน้นเพียงการจดจำหลักธรรม แต่เน้นการนำหลักธรรมไปปฏิบัติและประจักษ์ด้วยตนเอง

ในมิติญาณวิทยา ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ Rahula (1974) และ Gethin (1998) ที่อธิบายว่าพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางแห่งการเรียนรู้ผ่านการประจักษ์ด้วยตนเอง มากกว่าการยอมรับความจริงโดยปราศจากการพิจารณา แนวคิดดังกล่าวทำให้พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้มนุษย์สร้างความรู้ผ่านการตระหนักรู้ภายในตนเอง

ในมิติอภิปรัชญา ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มีลักษณะสอดคล้องกับปรัชญาหลังนวยุคในประเด็นที่มองว่าความจริงมิใช่สิ่งตายตัว แต่สัมพันธ์กับบริบท เหตุปัจจัย และการตีความของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาแตกต่างจากปรัชญาหลังนวยุคตรงที่ไม่ได้หยุดอยู่เพียงการตั้งคำถามต่อความจริง แต่เสนอแนวทางในการเข้าถึงความจริงผ่านการปฏิบัติและการพัฒนาปัญญา

ในมิติจริยศาสตร์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มีศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ทั้งในด้านการเข้าใจตนเอง การลดความขัดแย้ง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546) ที่อธิบายว่าพุทธธรรมเป็นแนวทางแห่งการพัฒนาชีวิตและสังคมผ่านการใช้ปัญญาและการมองเห็นตามความเป็นจริง

ดังนั้น พุทธธรรมเชิงประสบการณ์จึงมิใช่เพียงแนวคิดทางศาสนา แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงปรัชญาที่สามารถเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่ และมีศักยภาพในการพัฒนาความรู้ ปัญญา และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในบริบทสังคมร่วมสมัย

องค์ความรู้ที่ได้

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า “EBL Model” (Experiential Buddhist Learning Model) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้พุทธธรรมผ่านประสบการณ์ตรง โดยประกอบด้วย 4 กระบวนการสำคัญ ได้แก่ 1) Direct Experience 2) Self-Observation 3) Reflective Wisdom และ 4) Practical Transformation ซึ่งแสดงเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 EBL Model (Experiential Buddhist Learning Model)

จากภาพแสดงให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมเชิงประสบการณ์มิได้เกิดขึ้นจากการรับรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจาก “ประสบการณ์ตรง” ของมนุษย์ในชีวิตจริง โดยเริ่มต้นจากการเผชิญประสบการณ์หรือสภาวะการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต (Direct Experience) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้และการตระหนักรู้ภายในตนเอง จากนั้นมนุษย์จะเข้าสู่กระบวนการ “การสังเกตตนเอง” (Self-Observation) ผ่านการพิจารณาความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ อันเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์เกิดความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้ง

เมื่อบุคคลสามารถสังเกตและตระหนักรู้ตนเองได้แล้ว จะนำไปสู่กระบวนการ “การสะท้อนคิดเชิงปัญญา” (Reflective Wisdom) ซึ่งเป็นการไตร่ตรองประสบการณ์ต่างๆ ด้วยเหตุผลและปัญญา เพื่อทำความเข้าใจความจริงของชีวิตตามหลักเหตุปัจจัย อันสอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธปรัชญาที่มองว่าความจริงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับบริบทและการเกิดขึ้นแห่งสภาวะธรรม การสะท้อนคิดเชิงปัญญาจึงมิใช่เพียงการคิดวิเคราะห์เชิงเหตุผล แต่เป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เกิด “ความเข้าใจจากภายใน” หรือปัญญาที่เกิดจากการประจักษ์ด้วยตนเอง

ท้ายที่สุด กระบวนการทั้งหมดจะนำไปสู่ “การเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิบัติ” (Practical Transformation) ซึ่งหมายถึงการนำความเข้าใจและปัญญาที่เกิดขึ้นไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตจริง ทั้งในด้าน

การพัฒนาตนเอง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พุทธธรรมเชิงประสบการณ์มิใช่เพียงการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ แต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในของมนุษย์ที่ส่งผลต่อวิถีคิด วิถีดำเนินชีวิต และความสัมพันธ์กับสังคมโดยรวม

ดังนั้น EBL Model จึงเป็นองค์ความรู้เชิงแนวคิดที่อธิบายว่า การเรียนรู้พุทธธรรมอย่างแท้จริงควรเป็นกระบวนการเชิงพลวัตที่เชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์ การตระหนักรู้ การสะท้อนคิด และการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิบัติ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษา การพัฒนามนุษย์ และการส่งเสริมสุขภาวะทางปัญญาในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

สรุปพุทธธรรมเชิงประสบการณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้มนุษย์เข้าถึงความจริงของชีวิตผ่านประสบการณ์ตรง โดยเน้นการสังเกตตนเอง การไตร่ตรองสะท้อนคิด และการปฏิบัติจริง อันนำไปสู่ความเข้าใจในระดับปัญญา ผลการวิเคราะห์ในมิติญาณวิทยา อภิปรัชญา และจริยศาสตร์ ชี้ให้เห็นว่าพุทธธรรมเชิงประสบการณ์มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงพลวัตที่สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และปรัชญาหลังนวยุคได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ พุทธธรรมเชิงประสบการณ์ยังมีศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ทั้งในด้านการเข้าใจตนเอง การสร้างความสมดุลทางจิตใจ และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล ซึ่งทำให้พุทธธรรมเชิงประสบการณ์สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา การพัฒนามนุษย์ และการสร้างสุขภาวะทางปัญญาในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรนำแนวคิดพุทธธรรมเชิงประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการสะท้อนคิดและการปฏิบัติจริงในระบบการศึกษา

1.2 ควรส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาและการตระหนักรู้ภายในของผู้เรียน

1.3 หน่วยงานด้านการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ควรนำหลักการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ทางพุทธศาสนาไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและองค์กร

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลลัพธ์ของการนำพุทธธรรมเชิงประสบการณ์ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้

2.2 ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธธรรมเชิงประสบการณ์กับแนวคิดด้านสุขภาวะทางปัญญา และจิตวิทยาเชิงบวก

2.3 ควรพัฒนาเครื่องมือหรือรูปแบบการเรียนรู้ที่ประยุกต์ใช้ EBL Model ในบริบทการศึกษาและการพัฒนามนุษย์

บรรณานุกรม

พระกัมพล กมพล (สายอาภรณ์) และคณะ. (2563). การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของมัชฌิมาปฏิปทาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร. *Journal of Modern Learning Development*, 5(5), 248-259.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *สลายความขัดแย้ง*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Analayo, B. (2012). *Satipatthana: The direct path to realization*. Birmingham: Windhorse Publications.
- Bonwell, C.C., & Eison, J.A. (1991). *Active learning: Creating excitement in the classroom*. Washington, DC: George Washington University Press.
- Dechakupt, P., & Yindeesuk, P. (2014). *Learning management for intellectual development*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Dweck, C.S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. New York: Random House.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings 1972–1977*. New York: Pantheon Books.
- Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: Teachings, history and practices (2nd ed.)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Lyotard, J.F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rahula, W. (1974). *What the Buddha taught*. New York: Grove Press.
- Rorty, R. (1989). *Contingency, irony, and solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.